

A nyugati diákmozgalmak ideológiai háttere

Újralapozom a világlapok múlt havi számaikat és nagytekintélyű folyóiratok vastkos köteteket kitevő évfolyamaikat. A New Yorkban megjelenő *Newsweek* címlapján közli a Columbia-egyetem tiltakozó diákjainak felvonulását. „Emberi fejlődést és szabadságot, nem háborús célokat szolgáló kutatást” — olvasom a New York-i diákok egyik jelszavát. A londoni *Encounter* neves társadalomtudósokat szólaltat meg a francia, német, olasz, angol, amerikai és spanyol diákság „lázasításainak” cikkeiről. A *The Times* a madridi egyetemi diákság szabadság-követeléseiről ír, s a *Le Monde* a májusi-júniusi események idején naponta 8—10 oldalt szentelt a „forradalmi” lázadásnak. Az egzisztencialista J.-P. Sartre folyóirata (*Les Temps Modernes*) ugyanolyan mélyen elemzi a mozgalmak hátterét, mint a humanista katolicizmus szocializmussal rokonszenvező szemléje (*Esprit*) vagy a kommunisták és vallásos keresztények közötti dialógust szolgáló bécsi *Neues Forum*.

Cikkek, nyilatkozatok, hivatalos közlemények, tanulmányok és szociológiai könyvek foglalkoznak az ifjúság mozgalmával, s a legkülönbözőbb világnézetű társadalomkutatók egyetértének abban, hogy nem izolált megmozdulásokról, nemcsak szakmai-gazdasági követelésekről van szó, hanem a régi társadalmi rendszerekkel szembe került s valamilyen új szocialista társadalmi rendszert kereső ifjúság „lázasításáról”, sőt egyesek szerint „forradalmáról”. A nyugtalanságnak nyilván vannak objektív okai, amelynek elemzése nélkül meg sem lehet érteni az eseményeket, de azt az ideológiai sokszínűséget sem, amely egyelőre inkább ideológiai zűrzavarban, mint kikristályosodott elvi felfogásokban vagy gondolatokban jelentkezik. A kérdés fontosságát és érdekességét még az is aláhúzza, hogy bár a mozgalmakban a diákság tömege, vagyis a fiatal nemzedék vesz részt, támogatói mögött az értelmiség jelentős rétegei állanak.

A mozgalmak eredetének és fejlődésük okainak vizsgálatakor az új ipari forradalomnak, a tudományos-műszaki forradalomnak gyakorlati megjelenési formáiból és hatásából kell kiindulnunk. Nyilván éppen az értelmiségre nem maradhatott hatástalan az atomenergia felhasználása s az elektronikai korszakba való belépés, amelynek előjelei máris mutatkoznak azokban a mélyreható változásokban, amelyek például a fizikai és szellemi munka kapcsolatát egészen új viszonylatokra építik, s alapvetően módosítják a társadalmi mobilitást is. Az iparilag fejlett országok népességének strukturális átalakulása meggyorsul az automatizálás, az atomenergia, az űrközlekedés gyakorlati alkalmazásai, a számítógépek és az elektronika következtében. Mindezek hatását nyilvánvalóan fokozottan érzik a most felnövő nemzedékek, mert nevelésük és kiképzésük megköveteli az új tudományos-műszaki forradalom valóságához és gyakorlatához való alkalmazkodást. Ennek folytán kaphatnak a korszerű kérdések látszólag nemzedéki vetületet.

A főiskolai diákság jelentősége rendkívüli módon megnövekedett, a tudományos-műszaki forradalom ugyanis magasképzettségű káderek óriási tömegben való kiképzését teszi szükségessé. A gőzgépen alapuló első ipari forradalom szükségessé tette az általános elemi iskolai oktatást, az elektromosság és futószalaggal

kombinált motorkorszak pedig a középiskoát, az elektronikai korszak már a technikai vagy közgazdaság-társadalomtudományi főiskolai végzettséget követeli meg.

Az Amerikai Egyesült Államokban a Gazdasági Fejlődés Nemzeti Tanácsának elnöke, Edward F. Denison 1964-ben állította fel azt a tételt, hogy a gazdasági fejlődés és expanzió tényezői közül a legfontosabbak: a közművelődés és a technológiai újítások. Azóta a fejlődés igazolta Denison tételét. A termelékenység rendkívüli módon emelkedett éppen a jól képzett munkaerők növekedésének eredményeként. A tőkés országokban mind nagyobb a főiskolát végzettek száma. Ime néhány érdekes adat a diákmozgalmak mai objektív hátterének megértéséhez: az Amerikai Egyesült Államokban a 20—24 éves lakosságnak 4%-a járt főiskolára 1900-ban, 1966-ban pedig 44%-a, vagyis 5,5 millió, 1967-ben pedig több mint 6 millió. Kanadában 1955-ben 80 000, 1965-ben már 200 000 volt a diák. Franciaországban az 1957. évi 170 000-ről 1967-ben 600 000-re emelkedett a főiskolások száma. Az arány lényegesen kisebb a többi országban, de Németországban és Olaszországban meghaladja a 300 000-et s Angliában is a 200 000-et.

Az egyetemi diákok tehát számszerűleg is jelentős tömeget alkotnak. De éppen nagy számuk miatt túlnyomó részük egyáltalán nem számíthat arra, hogy önállóan keresse meg kenyerét s lényegében fizetéses alkalmazottként kell elhelyezkednie a társadalomban. Ez nyilván nagymértékben hozzájárul radikalizálódásukhoz, ami nemcsak szakszervezetükben nyilvánul meg, hanem politikai érdeklődésükben és ideológiai átalakulásukban is.

*

A diákság köreiben a nyugtalanságok az Amerikai Egyesült Államokban kezdődtek. Egyidőben az *Új baloldal* („New Left”) megjelenésével a legjobb egyetemeken kezdődtek meg a tüntetések. Még ma sem lehet össz-északamerikai megmozdulásokról beszélni, mégis New Yorktól Kaliforniáig hatalmas diáktömegek mozgultak meg a vietnami háború ellen, a faji egyenlőség és a még mindig nem elég tisztán megfogalmazott új demokrácia mellett. Norman Mailernek és barátainak gondolkodásában az *Új baloldal* ideológiája a marxista és anarchista filozófia keveréke. A nyugtalanság mögött nyilván döntő szerepet játszik az emberben és anyagban mérhetetlen áldozatokat követelő militarista politika, amely nemcsak késlelteti, hanem az utóbbi években lehetetlenné tette a harcot a szegénység ellen és a „jóléti” társadalom megvalósítását.

Európában 1967-ben először Nyugat-Berlinben és Hamburgban kezdődtek meg a „diáklázadások”, majd áterjedtek Frankfurt, München, Mannheim, Heidelberg, Tübingen egyetemreire is. A Rudi Dutschke vezette — a Szociáldemokrata Pártból kizárt — Német Szocialista Diákszövetség hívei a marxizmus és anarchizmus szintézisét próbálják megteremteni, tagadják a polgári társadalmat, de ellenzik a keletnémet rendszert is, gyűlölik a liberálisokat és reformistákat, s egy általuk megfogalmazott „felvilágosult” marxizmust követelnek.

Az amerikai, német, olasz, spanyol és más diákmozgalmak anarchista módszereikkel igen kellemetlen politikai helyzetet teremtettek kormányaiknak, lényegében azonban elszigeteltek maradtak. A franciaországi diákmegmozdulások viszont megtalálták a kapcsolatot a munkásosztályhoz, s a részben spontán akciók hatalmas megmozdulássá nőttek. Előre kell bocsátanunk, hogy a franciaországi gazdasági fejlődés sokkal egyenletlenebb, mint a fejlettebb tőkés országoké. Igaz ugyan, hogy a nagyipari fejlődés rohamos volt, az atomipar fejlesztése azonban mindent felemésztett, s az inflációs tendencia a dolgozó tömegeket sújtotta. A tekintélyuralom és a paternalista politika növelte az elégedetlenséget. A felgyülemlett elégedetlenség kirobbanásához csak a szikra hiányzott. A szikra pedig az egyetemi reform szükségessége körül pattant ki. A „Március 22-i mozgalom” még csak az egyetemi reformot követeli, s bár már ekkor élénk agitációt fejtenek ki különféle ultraradikális ideológiai szekták, befolyásuk csak Nanterre fakultásaira terjed ki. Az egész diákság szolidaritását lényegében a rendőri brutalitások elleni tiltakozás váltotta ki. A diákság és a munkásság egymásra találva vitte tovább a harcot.

A francia tudósok és írók a „lelkiismeret” forradalmáról beszélnek. A nemzet „minden intellektuális szektora” megmozdult a szabadság mellett s a „spontán demokrácia” ezernyi csatornán át frissítette fel a társadalmat. „Néhány nap alatt — írja az *Esprit* — a demokrácia nem maradt forma, hanem gyakorlatiá vált.”

Párizs nem fordult szembe a diákok lázadásával, s minden társadalmi kategória előállt általános demokratikus és specifikus gazdasági követelésével.

Nem az események a fontosak számunkra, hanem az értékelés és a tanulások. A marxista táboron belül ugyanúgy, mint az egzisztencialisták és haladó katolikusok táborában, sokan úgy vélik, hogy „lázasítás” és „felkelés” zajlott le, mások ezt „forradalom”-nak minősítik. Annyi kétségtelen, hogy a mozgalom fővonala a kapitalista rend, a fogyasztói társadalom ellen irányult, s az új rendet a parlamentarizmus helyett a közvetlen demokrácia, a tömegek választotta tanácsok uralmára akarta építeni. Egy olyan szocialista társadalomról beszéltek, amelyet a szocialista pártok helyett a forradalmi csoportok vezetnek. Kulturális forradalmat hirdettek meg a „mandarinok” ellen, s ideáljait a új hősi kultusz megteremtésében, Che Guevarában vélték felfedezni.

A francia kommunisták tagadják, hogy forradalmi helyzet lett volna Franciaországban. G. Marchais egyenesen provokátornak nevezte a diákság vezérét, az anarchista-marxista Daniel Cohn-Bendit-et. Roger Garaudy sem hisz a forradalmi helyzetben, de Aragon-nal és sok kommunista íróval együtt a mozgalmak mellett foglalt állást. Jean-Paul Sartre és egzisztencialista barátai pedig azt állapítják meg, hogy a májusi barikád-lázadás a Fidel-Castro-féle felkelés típusához hasonlított, s az események bebizonyították, hogy „a szocialista forradalom nem lehetetlen a nyugat-európai országokban”.

A mozgalmakban nyilván pozitívan értékelendő a harci lendület, a szervezés demokratikus módja, az új kormányzat követelése, a fogyasztói társadalom kormány bírálata, az egyetemi reformra való törekvés, a munkásság ellenőrzésének joga az üzemekben. De vajon ugyanilyen egyöntetűen fogadhatjuk-e el az egyes csoportok ideológiai álláspontját? Vajon Herbert Marcuse, Cohn-Bendit, Jacques Sauvageot vagy Alan Geismar felfogását valóban el lehet-e fogadni új forradalmi ideológiának? Pierre Mendès-France szerint a nagy megmozdulás vereségének oka azokban a súlyos ellentétekben keresendő, amelyek „a diákok és a munkásosztály egy része, a tradicionális baloldal emberei és az új baloldal fiataljai között törték ki” (*L'Express*, 1968. június 19).

Daniel Cohn-Bendit, akit a gaulle-ista *Combat* a „francia Danton”-nak, a kommunista *l'Humanité* viszont „álforradalmár”-nak nevezett, önmagát a *Der Spiegel*-nek adott nyilatkozatában így jellemezte: „Én anarchista marxista vagyok. Számomra Marx alapvető analízise a kapitalista társadalomról helyes. De azokat a szervezeti formákat, amelyeket a kommunista mozgalom adott, teljesen elvetem...” (1968. május 27). A *Le Nouvel Observateur*-nek adott nyilatkozatban „az egyetem átpolitizálását” tartja azonnali célkitűzésüknek, mert az része a kapitalizmus elleni harcnak. „A diákoknak vissza kell utasítaniuk, hogy a munkásosztály kizsákmányolásának jövő kérdereivé váljanak.” A *Neues Forum* egy cikkét közli *Ahogy politikáztunk* címen, amelyben Cohn-Bendit megismétli tételét: „Mi most az egyetemből politikai erődöt akarunk csinálni.” A cselekvést hirdeti meg mindenekelőtt, mert „az akció maga a mozgósítás eszköze és ösztönző további akciókra”. Az elemzés szerint lehet várni, s az majd csak a mozgalom második fázisában kezdődik.

Cohn-Bendit meghirdeti a „diákhatalom” követelményét, egyelőre „csak az egyetemen belül s nem az egész társadalomban”. Az egyetemen azonban azonnal gyakorolni kell „az ideológia kritikáját”, mert a főiskolákon uralkodó ideológia az osztálykonfliktusok elhomályosítására s a kapitalizmus szolgálatára nevel „egyoldalú” embereket. „A kritika csak akkor válik hatásossá, ha a kizsákmányoltak forradalmi harcra viszik át” — hirdeti, de mennyivel frissebb a fiatalok mozgalma, ha nincs elméletileg kidolgozott és megalapozott programja? Cohn-Bendit szerint bizonyos munkáspártok „reformista érdekképviselettel” süppedtek, s a kommunisták a parlamentarizmus elfogadásával maguk is „polgári párttá” változtak, s éppen ezért „kétfelé vívjuk a harcot, de Gaulle és a Kommunista Párt ellen: mindkettő ugyanis hatalmát védi és félti: az első az államban, a második a munkásosztályon belül”. A mozgalom egy másik vezetője, Jacques Sauvageot is leszögezi, hogy a nyugati társadalom építménye recseg-ropog. Egyik tanulmányában, miután megállapítja, hogy a mai filozófus a „fogyasztói” és „technokrata” társadalom gyermeke. azt kívánja, hogy ezzel a társadalommal szemben „a filozófia maga is legyen terrorista: nem mint a terrorizmus filozófiája, hanem mint a terrorizmus aktív politikájával szövetkezett terrorista filozófia”.

Mindezekkel szemben le kell szögeznünk, hogy az egyes szociológusok által „poszt-indusztrializmus”-nak nevezett korszakban elavulhatnak ugyan a konzervatív, megcsontosodó és öregedő felfogások, de nem az élő, újra és újra megújuló, az új tudományos-műszaki forradalom fejlődési vonalát és perspektíváját felismerő, a természetet és társadalmat, az elméletet és gyakorlatot, a léteket és tudatot szerzőeségben vizsgáló és felismerő marxizmus. Nem vonható kétségbe Nanterreben és a világ minden részén a fiatalok nemes célkitűzése, nagyotakarása és igaz útkeresésének jogossága, de amit Cohn-Bendit, Sauvageot vagy Dutschke hirdet, az még akkor is téves, ha kiállanak mellette az egzisztencializmus és az „új baloldali” emberei. Különböző forradalmi útkeresésükben is sok még a zavar. Anarchisták, de alig érdeklik az anarchizmus régi teoretikusai, trockisták, de Trockijból legfeljebb csak a „permanens forradalom” elmélete érdekes számukra (ezt alakítják át a „permanens provokáció” elméletévé), példaképet keresnek, s azt olyan világból veszik, amelyben még lehet a dzsungelben vagy a hegyek között fegyveres partizánharcotak viselni. S ha van, akire valamit adnak, az már nem Sartre vagy Camus, mint még tíz évvel ezelőtt is, hanem Herbert Marcuse, aki „a marxizmus nevében” igyekszik új ideológiát adni mindazoknak, akik magának az ideológiának az ellenségeiként léptek fel az Odeon-színházban, a Sorbonne előadótermeiben és Párizs barikádjain.

Egy kerekasztal-konferencián Luigi Longo, az Olasz Kommunista Párt főtitkára, igen jól fogalmazta meg az ifjúság körében születő újnak a vajadásait: „Cseppeket sem aggaszt, hogy e nagylétszámú és lelkes új erők öntudatra ébredésében bizonytalanságok, zavarok, ellentmondások, kritikus pontok jelentkeznek, olykor velünk szemben is.” Ehhez egyik spanyol kommunista ezeket fűzte: „Nem célszerű az ifjúsági körökben tapasztalható egyes antikommunista állásfoglalásokat egy vonalba helyezni a burzsoázia antikommunizmusával.” A burzsoázia antikommunizmusa ugyanis minden körülmények között a tőkés társadalmat védi, az ifjúság pedig, ha bírálja is a kommunista mozgalmak egyes negatív megnyilvánulásait, alapjában véve a kapitalizmus megszüntetését s valamilyen szocialista társadalom kialakítását kívánja.

A marxista szociológiának szembe kell néznie azokkal a társadalmi és ideológiai jelenségekkel, amelyek a tudományos-műszaki forradalom kísérő jelenségeiként és következményeiként jelentkeznek, Ortega I. Gasset, Spengler, Hui-zinga s a két világháború közötti korszak haladó polgári filozófusai a tömegek lázadásától, a mindennapi emberek brutális fellépésétől és uralmától féltették az emberiséget, s a nyugati civilizáció hanyatlását és pusztulását jelezték. A mai helyzet nem igazolja ezeket a teóriákat. Új civilizáció születésénél babáskodunk, talán anélkül, hogy tudatosan felfognák ennek világtörténeti jelentőségét. A tömegek lázadása pedig valóban bekövetkezett, ez azonban nem a „vezetésre hivatott elit” elleni támadásokban nyilvánul meg, hanem lassan és fokozatosan az egész emberiség értelmiségivé válásának vágyában és törekvésében. Az új értelmiséggé növekvő diákság milliói valóban jelentős forradalmi elemet képviselnek, s a fogyasztói társadalmat mindenki jóléti társadalmává szeretnék átalakítani. Nemcsak a kommunisták és szocialisták, hanem a polgári értelmiségből származó fiatalok és a katolikus ifjúság is a forradalom felé fejlődik. Jobb és „parlamenten kívüli” közvetlen demokráciát akarnak, a cselekvés teljes autonómiáját követelik, pártjaik konzervativizmusa ellen lázadnak, ellenzik a „mandarinok” vezető szerepét.

Az ifjúság politikai érdeklődésének fokozódása egészséges tünet. A szociológiai fakultások szaporodnak, a szociológiai hallgatók száma az utóbbi tíz év alatt átlag ötszörösére, sőt tízszeresére nőtt az azelőttinek. A politikai érdeklődés növekedésére jellemző, hogy Franciaországban ebben az évben a legnagyobb példányszámban fogyó könyvek első ízben nem a szépirodalom, hanem a politikai irodalom köréből kerültek ki. A politikai érdeklődést fokozzák a mind intenzívebb dialógusok marxisták és vallásos keresztények között. Az ideológiai vitákat, amelyeket Cohn-Bendit és Jacques Sauvageot feleslegesnek tart, a dialógusokon bonyolítják le. Nemrég Bécsben került sor a Paulus-társaság diákszekciójának vitájára marxisták és vallásos keresztények részvételével. Az eszmecsere három probléma körül zajlott:

1. Milyen demokratikus-strukturális reformokra van szükség a nyugati világban a meglévő társadalom forradalmi megváltoztatására?

2. Mit jelent a demokratizálódás a szocialista országokban a forradalom viszonylatában?

3. Mit jelent a reform vagy forradalom a „harmadik“ világban?

A kérdések ideológiai taglalása arra engedett következtetni, hogy a kapitalista rend megváltoztatása tekintetében vannak érintkezési pontok. Egyik madridi katolikus szociológus, González-Ruiz az emberiség forradalmi szellemének hordozóját látja az ifjúságban, amely egy időben akarja végrehajtani a „morális, politikai és szexuális felkelést“. A fiatal lázadók az új embertípus képviselői, nem hisznek a régi rendszerek értékében, s fel akarnak szabadulni a régi ideológiák alól, beleértve a vallási előítéleteket is. „A diákok ösztönszerűleg érzik, hogy most az ő feladatuk kézbevenni a forradalmi tiltakozás fáklyáját.“ Az új kialakítása teszi szükségessé az együttműködést marxisták és vallásos keresztények között „González-Ruiz véleménye szerint.

A marxizmus maga is a felfrissülés és megújulás szakaszába került. Előtérbe jut az a felfogás, hogy „Marx a szabadság ideológusa“ s a demokratikus szocialista fejlődés jegyében újul meg az ideológiai tevékenység is. A megújulás útját azonban, legalábbis a fejlett országokban, nem Herbert Marcuse filozófiájában, Che Guevara partizántaktikájában, Cohn-Bendit barikádjában, a mai trockisták és anarchisták kultúrát romboló forrongásában kell látnunk, hanem a dialógusok folytatásában, a marxista ideológia korszerűsítésében, a szociológiai kutatások kiterjesztésében s a szociológiai közgondolkodás elősegítésében. A termelési és munkafolyamatok még személytelenebbé válnak, mint a klasszikus gépkorszakban s ez nyilván nem az individualizmusnak kedvez. Az elektronikai-ipari korszak ellentmondásai azonban szükségszerűen a kapitalizmus felszámolásához vezetnek, s annak megszűnésével bizonyára véget ér az elidegenülésnek az a formája, amelyet éppen a kapitalizmus alakított ki.

A franciaországi diákfelkelésnek van még egy tanulsága. Annak ellenére, hogy a munkásság és az értelmiség kiállása nagyszerű akciókban nyilvánult meg, a kispolgárság jelentős tömegei megijedtek a barikádoktól, s a választásokon a baloldali erők egymillióval kevesebb szavazatot kaptak az azelőtti választásokhoz viszonyítva. A tömegek azonban mégis a kommunista és szocialista pártok mögött maradtak, s nem követték azt a tucatnyi anarcho-marxista, trockista, neotrockista, forradalmi-kommunista, anarcho-kommunista, che guevarista szektát, amelynek tagjai zavaros ideológiáikkal vagy ideológia-néiküliségükkel tartós eredményeket nem tudnak elérni. Sokan nyilván azt a tanulságot is levonják majd, hogy szükséges a helyzet szociológiai felmérése, szükséges az ideológiai tisztázódás és szükségesek azok a disputák és dialógusok, amelyek türelmetlenség nélkül és egymás becsületese fel-fogásainak tiszteletben tartásával igyekeznek továbbfejleszteni az új szocialista társadalom elméleti alapjait.

Jordáky Lajos

Román—lengyel szolidaritás 1939 őszén

1939. szeptember 1-én a hitleri Németország megtámadta Lengyelországot, ki-
robbantva a második világháborút.

A romániai kormányzat ebben az időben a szélsőjobboldali csoportok szándékai ellenére olyan külpolitikát folytatott, amelynek célja elkerülni az ország bevonását a világkonflagrációba, megőrizni önállóságát és területi egységét. 1939. szeptember 6-án a Koronatanács kimondta Románia semlegességét, beleegyezett abba, hogy hazánk területén át Lengyelország számára hadianyagot szállítsanak és ugyanakkor felszólított a háború sújtotta lengyel nép megsegítésére. Grigore Gafencu külügyminiszter a londoni, berlini, római és párizsi román követségekhez intézett táviratában leszögezi: „Politikánk a szeptember 6-i cotroceni-i Tanács meghatározta vonalat követi... A semlegesség szigorú tiszteletben tartása lehetővé teszi, hogy megadjunk Lengyelországnak az emberség és a barátság diktálta minden támogatást... A lengyel határon, ahol egyre több menekült gyülekezik, sikerült rendfenn-

tartó és segélynyújtó szolgálatot szerveznünk, amely megengedi a gyermekek, nők és sebesültek, valamint a politikai menekültek határátlépését. A Vöröskereszt foglalkozik a gyermekek elhelyezésével és ellátásával, míg a politikai menekültek számára, akik az országban szándékoznak maradni, Moldvában jelöltek ki lakhelyet. A semlegesség szabályainak megfelelően a katonai szerelvényeket természetesen feltartóztatjuk, s az idegen csapatokat, amelyek ezidáig még nem tűntek fel a határon, ha be akarnának hatolni az országba, lefegyverezzük és internáljuk. Ugyancsak a semlegesség szabályai értelmében megengedtük a hadviselő államok felé vagy azokból az áru- és a polgári személyszállítást az országon keresztül.“

A lengyel népet támogató külpolitikájához hű Románia, noha őt magát is a hitleri agresszió veszélye fenyegette, az adott helyzet megkövetelte intézkedéseket fogantatosított. Így szeptember elején megindult a Lengyelországnak szánt angol-francia hadianyag szállítása Románián keresztül. A román kormány menedéket adott a lengyel kormánynak és a hadsereg nagy részének, lehetővé tette a Lengyel Bank aranykészlete egy részének (hetven tonna arany) az átszállítását; október 10-én pedig biztosította három tonna lengyel arany elraktározását, melyet optimális feltételek között őrzött meg, és 1947. szeptember 17-én visszaszolgáltató Lengyelország kormánynak.

A hitlerista német birodalom minden eszközt felhasznált arra, hogy rábírja Romániát a Lengyelországgal szemben folytatott politikájának megváltoztatására. De ellenállásba ütközött. Így amikor Németország bukaresti diplomáciai képviselője, Wilhelm Fabricius felkérte a román kormányt, hogy állítsa le a konstancai kikötőben található gyújtóbombákkal teli ládák továbbszállítását Lengyelországba, Armand Călinescu így válaszolt: „Megvizsgáltuk a kérdést jogi szempontból, s úgy vélem, előre kell bocsátanom a későbbi viták elkerülése végett, hogy a nemzetközi jog értelmében egy semleges ország nem utasíthatja vissza a fegyverszállítást... Különben a fegyverszállítás megakadályozása már nem semlegességet, hanem részrehajlást és egy ország bekerítését jelentené.“ 1939. szeptember 8-án a bukaresti német követség jegyzékét intézett a román kormánynak, melyben megállapítja, hogy a német kormány „nem osztja ezt az álláspontot“, felfogása szerint a semleges államoknak a hágai konvencióban megfogalmazott jogai és kötelezettségei másképp értelmezendők. „Így abban a helyzetben, amikor Lengyelország felé minden út el van vágva, Románia lehetőséget nyújtana a hadianyagok szállítására Lengyelországba, területe a Németország elleni hadműveletek bázisává válnék, ezzel a helyzettel pedig a német kormány semmiképpen nem békülhetne meg.“

A fasiszta agresszióval rokonszenvező hazai reakciós körök sajtóhadjáratot indítottak Romániának Lengyelország iránt tanúsított magatartása ellen, igyekeztek azt kompromittálni. Erre utal a szófiai román követségnek a külügyminisztériumhoz intézett 1939. szeptember 29-i távirata, amely szerint „Rosszakarató körök itt (Bulgáriában) és valószínűleg más országokban is olyan híreket terjesztenek, amelyek szerint a lengyel menekülteket Romániában rossz bánásmódban részesítenék és vagyonuktól megfosztanák“.

A hitleristák, akikben nagyfokú elégedetlenséget keltett az a tény, hogy Románia minden nyomás ellenére továbbra is ellenük szegül, 1939. szeptember 21-én megszervezték Armand Călinescu miniszterelnök meggyilkolását, a Vaszárda egyik terrorista csoportját használva eszközl. A német fasiszták közvetlen részvétele a miniszterelnök meggyilkolásában az idegen diplomáciai és kormánykörök előtt is világossá vált. Az athéni francia nagykövet aggodalmát fejezte ki a gyilkosság miatt román kollégája előtt, és megállapította: „A középpontban idegen befolyás áll, talán egy náci akcióról van szó.“ A belgrádi nagykövet Pál herceg jugoszláv régensnél tett látogatásáról szóló beszámolójában megjegyzi, hogy a herceg „sajnálkozását fejezte ki Călinescu miniszterelnök elvesztése miatt, és felháborodásának is hangot adott. Megmagyaráztam — folytatja a nagykövet — a büntetett bosszúálló jellegét s azt a tényt, hogy az országban kiváltott hatása ellentéte volt annak, amire a merénylők számítottak“. Ebben a nehéz helyzetben a román nép, amely a leghatározottabban szemben állt a fasiszmissal és az agresszióval, még határozottabban nyilvánította ki együttérzését és rokonszenvét a lengyel nép iránt.

„A német invázió elől Romániába menekült lengyel csapatokat és a polgári lakosságot népünk meleg fogadtatásban és támogatásban részesítette“ — állapítja meg Nicolae Ceaușescu elvtárs az RKP megalakulásának 45. évfordulóján mondott beszédében.

A lengyel menekültek áradata szeptember második felében indult meg, de már a hónap első felében a romániai közigazgatási hatóságok, elsősorban a moldvai városok és falvak lakossága, felkészültek a menekülők befogadására. A megyefőnökök jelentették, hogy biztosították a menekültek ételmezését, az iskolákban, diákotthonokban étkezdéket rendeztek be. A határátlépési pontokon egészségügyi csoportokat szerveztek; az egészségügyi minisztérium fürdő-vagonokat küldött a zsúfoltabb helyekre. A megyei és községi egészségügyi szervek utasítást kaptak, hogy biztosítsák az orvosi felügyeletet a különböző helységekből megtelepedettek számára a menekülés egész időtartama alatt. A lengyel polgári és katonai járművek üzemanyag-ellátása végett benzinkutakat állítottak fel Botoșani, Fălticeni, Hirleu, Roman, Piatra Neamț, Tîrgu Neamț, Tîrgu Frumos és más helységekből. A hatóságok sofőröket küldtek ki, akik a román területen segítettek a lengyel gépkocsik fáradt vezetőinek. A vasút biztosította a lengyel menekültek nagy tömegeinek szállítását, külön vonatokat vagy vagonokat bocsátva rendelkezésükre.

Azt, hogy a hazánk földjére lépő lengyel menekülteket milyen meleg barátsággal és testvéri együttérzéssel fogadta a lakosság, sok más példa mellett szemléletesen bizonyítja, hogy Botoșani városában néhány óra leforgása alatt háromszáz szobát üritettek ki, s emellett az iskolák épületeit is szállásnak szándékoztak berendezni. Ilyen módon ez a kb. 30 000 lakosú város kész volt körülbelül 3000 polgári menekült befogadására. Hasonló volt a helyzet más településeken és megyékben is. Így 1939 októberének közepén Iași megyében 800, Baia megyében 272, Botoșani megyében 727, Bákó megyében 543, Roman megyében 578, Vaslui megyében 308 menekültet szállásoltak el. Moldva lakossága együttérzését nyilvánította a hatóságoknak azzal a felhívásával, amely kimondotta: „...kötelesek vagyunk, az emberiség elemi érzése kötelez arra, hogy befogadjuk, jóindulattal segítünk őket a reménytelenség és nélkülözés e nehéz perceiben..., hogy a valamennyi hozzánk menekült lengyel a legteljesebb mértékben elégedett legyen.“ Szeptemberben a jegyzőségeknek továbbított rendelet megállapítja, hogy azoknak a helységeknak a közigazgatási szervei, ahova menekültek érkeztek, intézkedni fognak az ellátásról, a megérkezés idejére és az első napokban, de a polgári lakosság közvetlen segítségére van szükség. Ezért felkéri a lakosságot, fogadják be, élmezézzék a menekülteket, vagy pénzzel és étellemmel segítsek őket.

Megalakultak a lengyel menekülteket támogató bizottságok a helyi hatóságok, a Vöröskereszt, a különböző társadalmi egyesületek, valamint a lakosság képviselőiből. Ezek a tömegek széles körű támogatásával megszervezték a menekültek befogadását, biztosították ételmezésüket, ruhákat osztottak szét. Jelentős pénzösszeget gyűjtöttek, csupán a volt Suceava megyében több mint 200 aláírási ívet töltöttek ki. A kórházak ápolásba vették a beteg menekülteket. Levéltári dokumentumok bizonyítják, hogy nagyszámú lengyel sebesült részesült kezelésben a román kórházakban. Mindez arról tanúskodik, hogy a lengyel menekültek befogadása gondosan előkészített akció volt, és sikerét elsősorban a román nép széles körű részvétele szavatolta.

Az ország területére lépők nagy tömege, megtelepedésük s huzamosabb itt-tartózkodásuk perspektívája szükségessé tette bizonyos jogi rendszer kidolgozását és olyan intézkedések hozatalát, amelyek a legkedvezőbb létfeltételeket biztosítják a menekült lengyel állampolgárok számára. Három kategóriába sorolták őket: *a lengyel kormány tagjai*, akikről közvetlenül a román kormány gondoskodott; *a lengyel katonai menekültek*, akikről a hadügyminisztérium és a területi román katonai szervek gondoskodtak; az egyre nagyobb csoportokban érkező *polgári menekültek*. A menekülteket szabad polgároknak tekintették, akik elhagyhatták az országot, bármilyen rendeltetési helyre távozhattak, nem álltak a hatóságok külön ellenőrzése alatt, csupán ami a rendőri szabályok tiszteletben tartását illeti.

Sok menekült felhasználta a román külügyminisztérium biztosította könnyítéseket, és tovább ment valamelyik, a háborútól még nem érintett országba. Sokan azonban az országban maradtak, s a háború végéig élvezték a román nép vendégszeretetét. Az állam lehetőséget nyújtott számukra, hogy megtelepedjenek Havasalföld és Olténia városaiban és falvaiban. A Moldvából és Dobrudzsából eltávozó menekülteket a megyei hatóságok útlevelel és étellemmel látták el, s intézkedtek, hogy a legkedvezőbb feltételek között érkezzenek meg új lakóhelyükre. A belügyminisztérium a megyei szervekhez intézett körlevelében hangsúlyozza, hogy minden lengyel menekültet egyformán emberiségesen kell bánni, és bármilyen hatóságí vérszaelést vagy szabálytalanságot szigorúan kell büntetni. A menekültek gyermekei anyanyelvükön

tanulhattak a Ploiești-ben, Bukarestben és az ország más városaiban létesített lengyel iskolákban, s a lengyel főiskolások számára is biztosították a továbbtanulás anyagi feltételeit. A lengyel állampolgároknak nyújtott segítség állandóságát mutatja, hogy 1939. október 15-től napi 100 lej állami pótléokra jogosult minden felnőtt menekült és 50 lej napi pótlékra minden gyermek. A román közigazgatási szervek kötelesek voltak idejében kifizetni a megszabott pótlékot. A belügyminisztérium 1939. októberében kibocsátott, a megyefőnökökhöz intézett egyik körlevelében a következőket olvashatjuk: „...szíveskedjenek a lehető legmegfelelőbbben és legsürgősebben intézkedni, hogy a menekültek járandóságait a legrövidebb idő alatt kifizethessék.“

A lengyel kormány tagjai és a hadsereg kötelékéhez tartozó menekültek más-fajta támogatást élveztek; ezt a román kormány külön utasításai alapján állapították meg.

Mínt hogy a lengyel lakosság megsegítését hatósági rendeletek szabályozták, szükségessé vált, hogy a menekültek képviselőit is bevonják a román állam részéről rendelkezésükre bocsátott pénzüsszeg felhasználásának megtervezésébe. Erre október folyamán sor is került.

A lengyel polgári menekülteket támogató akciók országos egybehangolására a belügyminisztérium keretében egy különleges szolgálat létesült, amely később átalakult a lengyel menekültek nyilvántartásának és megsegítésének főfelügyelőségévé. A román állam több helységben pénzbevéltő közpntot létesített. Annak megakadályozására, hogy az üzérkedők kihasználják a menekültek anyagi nehézségeit, az állam előbb megtiltotta, majd szabályozta a lengyel gépjárművek és más vagyontárgyak adásvételét. A megyefőnökségek mellett vegyes bizottságokat létesítettek az ilyen vásárlások lebonyolítására. A közigazgatási szervek rendeletileg léptek fel az élelmiszerek, a különböző közsükségleti cikkek árdrágitása ellen, a lakbéreket is törvény szabta meg.

A történelmük egyik legnehezebb időszakában kapott támogatás őszinte hálával töltötte el a lengyel menekülteket a román nép és állam iránt. Sokan kifejezését is adták ennek az érzésnek, méltatván a baráti fogadtatást; a lengyel hivatalos közegek ugyancsak elismerésüket fejezték ki. Így 1939 szeptemberében Lengyelország bukaresti nagykövete, Roger Raczyński gróf meleg köszönetet mondott a román kormánynak a „Németország kirobantotta háború idején Lengyelország iránt tanúsított magatartásáért. Romániának ez a magatartása — hangsúlyozta a nagykövet — nem marad hatás nélkül a két ország kapcsolatainak jövőbeni fejlődésére“. Az egykori lengyel menekültek ma is emlékeznek arra a szeretetre, amellyel Románia lakossága körülvette őket. A varsói *Stolica* című hetilap 1963-ban így írt: „... nagyszámú lengyel katonaságnak román területre történő bevonulása az utóbbi háború történetének érdekes epizódja, amely egyben bőséges bizonyítékát nyújtja a román nép bátorságának, együttérzésének és segítőkészségének.“ A lengyel menekülteknek nyújtott támogatás a román s a lengyel nép évszázados együttműködésének meggyőző bizonyítéka. „A román—lengyel barátság — állapítja meg Nicolae Ceaușescu elvtárs — régi hagyományai vannak az együttműködés és testvéri támogatás terén, a nemzeti és társadalmi felszabadulásért, a szocializmus ügyéért vívott harcban.“

A jelen írás a szerzők szerény hozzájárulása kíván lenni a román és a lengyel nép gazdag harci hagyományai egy mozzanatának megismertetéséhez.

A. Constantiniu — Leon Eșanu

